

İKLİM ADALETİ KAPSAMINDA TOPLUMSAL CİNSİYET TARTIŞMASI¹

Arş. Gör. Ezgi Tatgın²

Özet

İklim değişikliği ve kaynaklı sorunların sadece teknik ve çevresel bir sorun şeklinde değerlendirilerek çözülemeyeceği gerçeği son yıllarda kabul gören bir görüş haline gelmiştir. Çünkü iklim kriziyle mücadele yöntemlerinden birisi ekonomik ve çevresel sürdürülebilirlik adına gerekli unsurların kalkınma modellerine dahil edilmesi olarak ele alınabilirken, diğeri sosyal adaletin sağlanmasıdır (Talu, 2017: 69). Bu bakış açısı, eğilimin iklim adaleti kavramına doğru kaymasına vesile olmuştur. İklim adaleti içerisinde, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler arasındaki kaynak dağılımının irdelenmesini barındırırken, aynı zamanda kadın, erkek ve LGBTQ bireyler arası, kuşaklar arası, yoksul ve zengin olarak değerlendirilebilen kesimler arası ilişkileri de ele almaktadır.

Bu çalışmanın amacı, yerini iklim krizine bırakan iklim değişikliği söylemi içerisinde iklim adaletinin sağlanmasının toplumsal cinsiyet adaleti açısından neden önemli olduğunu açıklamaktır. Çalışma, iklim adaletsizliği ekseninde toplumsal cinsiyet perspektifinden uluslararası iklim değişikliği politikalarının değerlendirilmesi kapsamında oluşturulmuştur. Toplumsal cinsiyete dayalı verilerin eksikliği ve iklim adaleti kavramının toplumsal cinsiyet temelinde ele alınması konusundaki çalışmaların eksikliği, bu çalışmanın bazı noktalarda kısıtlanmasına neden olmuştur. Sonuç olarak, iklim adaletsizliğine karşı cinsiyet duyarlı yanıt bulma ihtiyacı bu çalışma ile birlikte ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çevresel Adalet, İklim Adaleti, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

GİRİŞ

Adalet teorisi John Rawls tarafından güçlü bir şekilde ortaya konmuş ve iki temel ilkeyi esas alan bir kavramdır. Bu ilkelerden ilki, her bireyin özgürlüklerden geniş şekilde yararlanmak için diğer bireylerle eşit haklara sahip olmasını işaret eder. İkincisi ise, toplumsal yarar ve yüklerin fırsat eşitsizliğini ortadan kaldırmak adına eşit şekilde dağıtılmasını öngören ilkedir (Rawls, 1999: 52-53). Adalet kavramına hem sosyo-ekonomik hem de çevre-iklim özelinden bakıldığında, yüklerin ve faydaların eşit şekilde dağıtılmayıp, adaletin tam olarak

¹ Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış doktora tezinden üretilmiştir.

² Adıyaman Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, etatgin@adiyaman.edu.tr, 05325067080, Basılmamış doktora tezinden üretilmiştir.

sağlanamadığı sonucu çıkarılabilir. Günümüz şartlarında ise bu eşitsizlik ve adaletsizlik ekonomik ve politik düzendeki sömürünün artmasıyla ivme kazanmıştır. Bu yüzden iklim değişikliği politikalarında toplumsal cinsiyet perspektifini incelerken iklim adaleti ve toplumsal cinsiyet incelemesi yapmak da gerekli hale gelmektedir.

Bu çalışmada öncelikli olarak çevresel adalet ve iklim adaleti kavramlarına açıklık getirilmiş, ardından toplumsal cinsiyet eşitliği ve toplumsal cinsiyet adaleti ayrımları yapılmıştır. Son bölümde ise iklim adaletinin sağlanmasında toplumsal cinsiyet eşitliğinin neden önemli olduğu vurgulanmıştır.

1. Çevresel Adaletten İklim Adaletine

İklim adaleti kavramının ortaya çıkışında ve şekillenmesinde çevresel adalet kavramı başlangıç kabul edilmektedir. Bu nedenle, iklim adaleti kavramını daha iyi kavramak için önce çevresel adalet kavramından bahsetmek daha açıklayıcı olacaktır. Çünkü, çevresel adalet, çevre politikası alanında hem fikir hem de hareket olarak iklim adaletinin kavramsallaştırılmasında büyük etki yaratan bir söylemi ifade etmektedir. Çevresel adalet, çevresel eşitsizliğin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Kavram, bir hareket olarak adını oluşturan “çevre” ve “adalet” terimlerinin tanımlarına bir nevi meydan okuyan yeni bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Çevresel adalet kavramında “çevre” tanımlanırken çıkış noktası geleneksel vahşi doğadan ve gündelik yaşamda kullandığımızdan farklı bir doğa anlayışı olarak alınmıştır. Yalnızca insanların yaşamadığı vahşi doğayı göz önünde bulunduran ve çevreyi tanımlama konusunda benzer düşünmedikleri ana akım çevre örgütleri, çevresel adalet hareketi savunucuları tarafından bir hayli eleştiriye maruz kalmıştır. Çevresel adalet hareketi, çevrenin insanların yaşadığı, çalıştığı, hareket özgürlüğüne sahip olduğu yer olarak anlaşılmasının ve çevresel hareketlerin günlük yaşamı tehdit eden çevresel risklere yol açabildiğine odaklanması gerektiğinin altını çizmektedir (Wright, 2011: 166-167). İklim adaletinin kaygı noktası “vahşi doğa” olarak tanımlanan alan olmasa da, gündelik yaşam içerisindeki çevreye odaklanarak, insanların yaşamadığı ortam tamamen dışlanmamıştır. Çevresel adalet hareketinde yeşil alanlar, parklar ve diğer alanlar da hareketin ilgi alanı içerisinde yer almıştır.

Çevresel adalet kavramı, 1980’lerin başlarında Amerika Birleşik Devletleri’nde, ağırlıklı olarak Afro-Amerikan, İspanyol ve yerli halkın yaşam alanlarında, tehlikeli ve kirletici endüstrilere maruz kalmaları sonucunda ortaya çıkmıştır. Mevcut çevrecilik anlayışını kökten sarsan bu durum, medeni hakların ve sosyal adalet yaklaşımının benimsendiği, başta yerel olmasına karşın daha sonra hızlı ve örgütsel şekilde büyüyen çevresel adalet hareketinin başlamasına yol açmıştır. Çevre adaleti hareketi, 1982’de Kuzey Karolina’da bir yerleşim yeri olan Warren’da

başlamıştır (Schlosberg ve Collins, 2014: 360). Eyalet tarafından 30,000 metreküp poliklorlu bifenil (PCB- polychlorinated biphenyl) ile kontamine olmuş toprak içeren tehlikeli atık depolama alanına ev sahipliği yapması için Warren'daki Shocco kasabasının seçilmesiyle birlikte ayaklanmalar baş göstermeye başlamıştır. Shocco, dönem itibariyle nüfusunun % 69'luk oranı beyaz olmayan ve sakinlerinin % 20'sinin yoksulluk seviyesinin altında gelirlere sahip olduğu bir kasabadır. Aynı zamanda, eyalette kişi başına düşen gelir dikkate alındığında en düşük gelir seviyesinde 3. sırada yer almaktadır. Söz konusu olay ırkçılığın ve ayrımcılığın yapıldığı çevresel şartların herkese eşit sağlanmaması üzerinden yapıldığını gösteren ampirik bir örnek niteliğindedir (Schlosberg ve Collins, 2014: 361).

1990'ların sonlarında, Amerika Birleşik Devletleri Çevre Koruma Ajansı (USEPA/ United States Environmental Protection Agency) tarafından "Çevresel Eşitlik" adında ilk çalışma grubu kurulmuştur. Eylül 1991'de çevreci grupların ve ulusal liderlerin katılımıyla ilk "Renkli Tenli Halklar Çevresel Liderlik Zirvesi" gerçekleşmiştir. Zirvenin sonucunda yayınlanan belgede çevresel adalet prensipleri sıralanırken, belgenin giriş kısmında şu ifadeler yer almıştır: *"Biz, toprağımızın ve toplumlarımızın yok edilmesi ve ele geçirilmesi karşısında mücadele etmek için ulusal ve uluslararası bir hareket inşa etmeye başlıyoruz. Toprak ananın kutsallığına olan manevi bağımlılığımız; birbirimizin diline ve inanışlarına saygı duymak ve bunun iyileştirici gücüne inanarak çevresel adaleti sağlamak, bu adaletin ilkelerini onaylamak ve benimsemek adına bir araya geldik"* (First National People of Color Environmental Leadership Summit, 1991).

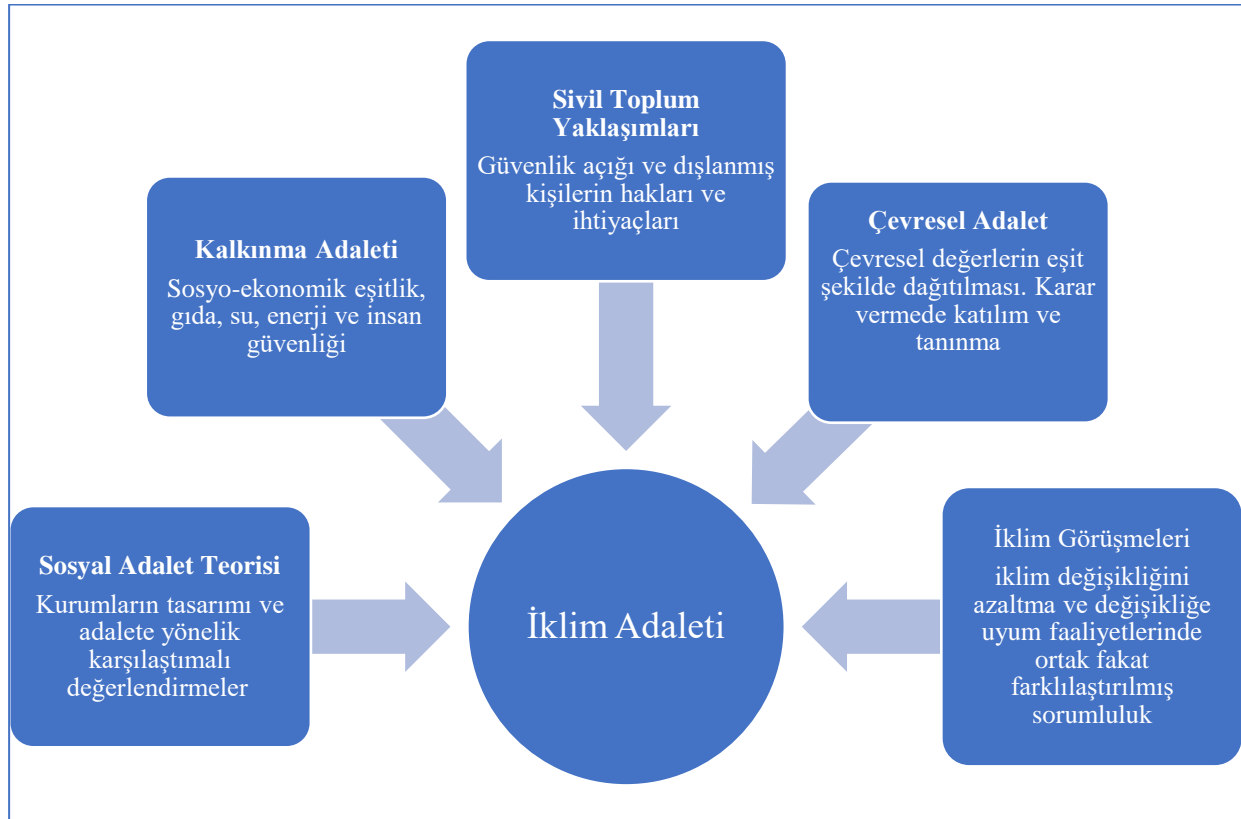
Zirvenin ikincisi, 23-26 Ekim 2002 tarihleri arasında Washington DC'de düzenlenmiş ve zirvede üretilen argümanlar çevre adaleti kapsamında atılan adımların dönüm noktası niteliğinde olmuştur. Zirvede iklim adaleti politikasının 10 eylemi belirlenmiştir. Bu eylemler bireylerin ve yerli toplulukların korunması, küresel sorunlara küresel çözümlerin üretilmesi, fosil yakıt kullanımının durdurulması, gelecek nesillerin korunması şeklinde sıralanmaktadır (Second National People of Color Environmental Leadership Summit, 2002).

Eşit derecede dağılmış çevresel risk, insanların farklı ihtiyaç ve deneyimlerinin tanınması ve çevre politikasını oluşturan ve yöneten politik süreçlere katılım olmak üzere çevresel adalet üç bileşenle bezenmektedir. Tüm bunların temelinde aslında sosyal adalet teorisi yer almaktadır ve malların toplum içerisinde adil, özgür ve eşit dağılımını ifade eden ilkelerin bir bütünüdür. Bunun sağlanması adına benimsenen görüş adaletsizliği ortadan kökten kaldıracak karşılaştırmalı bir yaklaşımın benimsenmesidir. Bu nedenle, iklim adaletinin sağlanması adına kurumsal hizmetlerin aktifleştirilmesinin yanı sıra iklim adaletsizliğini ele alan mekanizmaları tasarlamak da akıllıca olabilmektedir. Bu mekanizmalar, tasarlanabilir, test edilebilir olmalı ve

daha adil bir kurumsal çerçevede oluşturulmalıdır. Temelde yatan bir diğer unsur kalkınma adaletinin sağlanmasıdır. Kalkınma adaleti, siyasi faaliyet ve sürdürülebilir bir yaşam gibi kilit haklardan yararlanma hakkına vurgu yapmaktadır (IIED, 2013: 2).

Bu öncüllere dayanarak, iklim adaleti iklim değişikliğine karşı mücadelede kaynakların, fonların ve finansmanın eşit şekilde dağıtılması ve kadınlar, gençler ve diğer savunmasız grupların karar alma süreçlerine aktif katılımını teşvik eder. Bu şekilde, iklim adaleti uluslararası kalkınma merkezine insan hakları temelli bir yaklaşım getirmektedir. Burada sözü edilen insan merkezli, toplum içerisinde dezavantajlı, savunmasız ve yoksul kesimin haklarının gözetilmesi olarak düşünülmelidir. Şekil 1’de iklim adaletinin temel bileşenlerini özetlenmiş şekliyle görmek mümkündür.

Şekil 1. İklim Adaletinin Temel Bileşenleri

Kaynak: Climate justice and international development: policy and programming, (2013), <https://pubs.iied.org/pdfs/17170IIED.pdf>, (15.04.2019).

Çevresel adalet, çevre politikaları alanında “iklim adaleti” nin kavramsallaştırılması yolunda hem bir hareketi hem de bir fikri organize etmesi açısından önemli bir etki yaratmıştır (Dryzek, Norgaard ve Schlosberg, 2011: 10). İklim adaletinin amaçları, küresel adalet ve çevre adaletini savunan pek çok sosyal hareketin ortaya çıkmasını da tetiklemiştir (Beer, 2014: 87). Çevre

adaleti kavramı ilk olarak 1980'li yıllarda keşfedilip kullanılmaya başlansa da, iklim adaleti talebi ilk olarak “Yerli Çevre Ağı” kurucusu Tom Goldtooth tarafından 1990 yılı ortalarında açıkça ifade edilmiştir. Kavramın tanımı ilk kez, 1999'da San Francisco merkezli bir Sivil Toplum Kuruluşu olan “Corpwatch” un raporunda yapılmış aynı zamanda iklim değişikliğinin yeniden tanımlanması için gerekli şartlar belirlenmiştir (Dawson, 2009: 17). Çeşitli tanımlamalara sahip olsa da, iklim değişikliğinin insan haklarına ve kalkınmaya bağlı kalınarak insan merkezli bir bakış açısıyla ele alınması, şeklinde genel bir ifade ile tanımlanabilmektedir. Kavram, insan hakları özelinde de ele alınması gereken bir konu niteliğindedir. Hakların, şartlar ne olursa olsun herkes için eşit dağıtıldığı bir durumda ya da şartların eşit şekilde sağlanması halinde tam anlamıyla oturmuş bir adalet sisteminden bahsetmek mümkün olabilecektir. Bu adalet sisteminin sağlam olarak sağlanması için bu hakları yaşam hakkı, sağlık hakkı, eğitim hakkı, barınma hakkı, doğal kaynaklara erişim hakkı gibi geniş bir yelpazede ele almak gerekmektedir. İşte bu noktada hem zamansal (kuşak içi ve kuşaklar arası) hem de mekânsal (Kuzey ve Güney) olarak eşitsizliklere neden olan, var olan eşitsizlikleri perçinleyen iklim değişikliğinin adalet kavramı içerisine entegre edilmesi gerekmektedir.

Küresel anlamda bakıldığında, iklim adaleti kavramının temellerinin 2000 yılında gerçekleşen 6. Taraflar Konferansı'na paralel olarak Lahey'de düzenlenen “İklim Adalet Zirvesi” sırasında atıldığını görmekteyiz. Söz konusu zirve, ABD, Avrupa, Afrika ve Güney Amerika'dan katılan gözlemciler ve çevre grupları tarafından destek görmüştür. Buradan çıkan sonuç, sera gazı emisyonlarının salımına en az katkıda bulunanların, iklim değişikliğinden en fazla etkileneceği yönündeki gelişme paradoksu olduğudur. Bu noktada hükümetler, politik adalet teorisine, çevresel ve sosyal adalet öncüllerine ve iklim adaletinin gelişimsel adalet fikirleriyle nasıl bağlantılı olduğuna dayanan sağlam ve uygulanabilir bir iklim adalet teorisine ihtiyaç duymaktadır.

İklim adaletsizliğinin temelinde keskin toplumsal ve sınıfsal eşitsizlikler yattığı düşünüldüğünde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin iklim adaletsizliği içerisinde kapladığı yer çok önemlidir. Aslında, iklim adaleti talep edilirken sadece kadınları değil, gelişmekte olan ülkelerdeki yoksul kesimi, yaşlıları, çocukları, LGBTQ kişileri, çiftçileri ve yerlileri kapsayan bir anlayışla yaklaşarak, toplumdaki eşitsizlik ve haksızlıkların ortadan kaldırılarak, sistemi buna göre şekillendirmek esas alınmaktadır. Çünkü karşı karşıya kaldığımız iklim değişikliği cinsiyet nötr (gender neutral)³ bir sorunsal değildir. Bu bağlamda, iklim adaleti kolektif, radikal,

³ Toplumsal cinsiyet nötr bir sosyal ya da ekonomi politikası, kadınların, erkeklerin, kızların ve LGBTQ bireylerin farklı durumları, rolleri ve ihtiyaçları olduğunu göz önünde bulundurmaz ve sonuçlarından etkilenmez.

evrensel bir güce dayanan, sistemi buna göre şekillendiren bir dönüşüm hareketine karşılık gelmektedir.

2. Toplumsal Cinsiyet (Gender) Kavramı

Toplumsal cinsiyet kadınlarla erkeklerin farklı oldukları gerçeğinden yola çıkan bir kavram olmakla birlikte; mevzuat, politika ve programlar da dâhil olmak üzere herhangi bir planlı eylemin kadınlar ve erkekler için etkilerini değerlendirme sürecidir. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet birbirlerinden farklı anlamlar taşımaktadırlar. Cinsiyet, doğuştan gelen biyolojik bir gerçekliktir. Toplumsal cinsiyet ise, kültürler arasında farklılık gösterebilen sosyal bir olgudur. Toplumsal cinsiyet kavramı Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP/United Nations Environment Programme) belgelerinde, kadın ve erkeklerin kendi cinsleriyle aralarında ve karşı cinsle olan “sosyal olarak inşa edilmiş” ilişkileri, elde ettikleri fırsatları, davranışları, yetenekleri ve zaman içerisinde kadın veya erkek olmakla alakalı olan göreceli güç aralığı olarak ifade etmektedir. “Sosyal olarak inşa edilme” tanımıyla anlatılmak istenen; verilen, doğal ya da bahsedilen değil, toplum tarafından üretilendir. Bu nedenle, sosyalleşme süreçleri ile öğrenilip, konuya veya topluma göre değişmesi ya da değiştirilmesi mümkün olmaktadır (UNEP,2016: 4). Savran’a göre toplumsal cinsiyet, kadını ve erkeği ayıran, eşitsiz ve baskıcı toplumsal düzenin adı olarak ifade edilmektedir (Savran, 2004: 235). Bir diğer ifadeyle toplum tarafından cinsiyetin bedene zorla kabul ettirilmiş hali olarak tasvir edilir. Buna açıklık getirmek gerekirse, biyolojik olarak insanlar erkekler ve kadınlar olarak ikiye ayrılmıştır. Homo Sapiens’in bir X bir de Y kromozomu olan erkek, iki X kromozomu olanı ise kadını temsil etmektedir. Ancak kadınlar ve erkekler “biyolojik” değil “toplumsal” kategorilerdir (Harari, 2015: 155). Kadınlar ve erkekler sadece oluşturdukları kromozomlardan dolayı değil kültürlerinin kendilerine yüklemiş olduğu bazı toplumsal rollerle de bezenmektedirler. Kadınlara yüklenen bu roller genel olarak çocuk doğurmak, kocasına itaat etmek ve ev işleriyle ilgilenmek şeklinde olurken “dişilik” ve “kadınlık” kavramları karşımıza biyolojik ve kültürel kategoriler olarak çıkmaktadır. Ancak Simon de Beauvoir “dişilik” teriminin kadını doğaya bağladığı için değil kendi cinsine kapattığını düşündüğü için kötü bir anlam taşıdığını savunmaktadır (De Beauvoir, 1993: 35). De Beauvoir’in aksine bazı düşünürler ise kadınların ve erkeklerin biyolojik olarak yaradılıştan gelen pek çok farklılıkları olduğu gerekçesi ile kadın cinsini her alanda zayıf olarak tanımlamıştır (Değirmenci, 2010: 99).

Toplumsal cinsiyet kavramına literatürde neden ihtiyaç duyulduğuna gelince, heteronormatif⁴ düzen içerisinde biyolojik yapının aslında bir kader olmadığı varsayımına karşı ortaya çıktığını görmekteyiz. Simon de Beauvoir’ın en bilindik şekilde ifade ettiği gibi “kadın doğulmaz, kadın olunur” cümlesi aslında toplumsal cinsiyetin kültürel bir inşa olduğuna gönderme yapmaktadır (Saygılıgil, 2016: 215). Aslında burada anlatılmak istenen kadın olmak için dişil üreme organına sahip olma zorunluluğu olmadığıdır. Bu tartışma bizi kadın/ erkek düalizminden çıkarıp imkansız kimlikler yani LGBTİ⁵ mücadelesi için bir araya getiren bireylerin cinsel kimliklerine ve yönelimlerine götürmektedir. Queer teori bir nevi bu boşluğu dolduran bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. “Queer” kelimesi Türkçe’ye “tuhaf”, “anlaşılamayan” ve “ezber bozan” şeklinde çevrilebilmektedir. “Queer teori” homofobik⁶ bir yaklaşımın dışavurumu olarak kullanılan bir kavramdır. Judith Butler, Queer’in homofobi karşısında toplumsal cinsiyetleri ve cinsellikleri ayırt edilmeksizin herkesi bir araya getirdiği için terimin önemine vurgu yapmaktadır. Saygılıgil’e göre, Queer, kolaylaştırıcı bir kelime olarak nitelendirilmenin aksine bir kavram, kuram, bir politik görüş ve duruşu yansıtmaktadır (Saygılıgil, 2016: 223). Queer aslında bir kimliğe karşılık gelmemekte tersine kimliklerin imkansızlaştırılması anlamını taşımaktadır. Burada kimliklerin imkansız olarak nitelendirilmesi ise adli merciler ve tıp gibi toplumun kurumları tarafından anormal ve sapkın olarak görülmelerinden kaynaklanmaktadır (Durudoğan, 2011: 88). “Queer” teriminin dahil olmasıyla birlikte LGBT hareketi LGBTQ olarak anılmaya başlanmıştır.

3. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği (Gender Equality)

Birleşmiş Milletler (BM) tarafından kadın, erkek, kız ve erkek çocuklarının eşit hak ve fırsatlara sahip olmaları anlamına gelmektedir. Cinsiyet, hak ve fırsatlar arasındaki farklılıkları tanıran doğan kişinin kadın ya da erkek oluşuna bakmamaktadır. Oysa cinsiyet eşitliği, hem kadınların hem de erkeklerin ihtiyaçlarının ve önceliklerinin dikkate alınması gerektiğini kastetmektedir. Türkiye’nin de imzacısı olduğu “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nin (CEDAW/ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination

⁴ Heteronormatif: Bütün bir toplumun ve kültürün “doğallaştırılmış”, “idealleştirilmiş” ve “normal” varsayılan heteroseksüel cinsel yönelim doğrultusundaki yaşam tarzı ve değerlere göre tariflendiği, heteroseksüellik dışında kalan cinselliklerin ve cinsel hallerin marjinalleştirildiği, sapkın kategorisine sokulduğu, görmezden geldiği, baskı ve şiddete maruz bırakıldığı veya uysallaştırılarak hizaya sokulduğu bir iktidar sistemini (toplumsal hayatı düzenleyen normlar, uygulamalar, yasal düzenlemeler, kurumsal yapılanmalar, vb.) ifade eder (TODAP, 2017:20).

⁵ LGBTİ: Lezbiyen, gey, biseksüel, trans, interseks.

⁶ Homofobi: Eşcinsellere ya da eşcinselliğe karşı duyulan nefret, korku, hoşnutsuzluk, önyargı ya da ayrımcılıktır (TODAP, 2017:19).

Against Women)” ilk maddesinde “siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, kişisel veya diğer alanlardaki kadın ve erkek eşitliğinin sağlanması” ifadesine yer verilerek cinsiyet eşitliğine vurgu yapılmıştır. Çünkü, toplumsal cinsiyet eşitliği BM tarafından bir insan hakları konusu olarak değerlendirilmekte ve cinsiyet temelli ayrımcılığa son verilmesi, insan merkezli sürdürülebilir kalkınmanın ön koşulu ve göstergesi olarak görülmektedir (UNEP, 2016: 4). BM tarafından cinsiyet temelli ayrımcılığa son verilmesi olarak kastedilen, kadın ve kız çocuklarının eğitime eşit erişim, sağlık hizmeti, iyi iş olanaklarından faydalanması ve siyasi ya da ekonomik karar alma süreçlerinde temsil edilmesidir. Eşit şartların sağlanması, sürdürülebilir ekonomileri besleyecek, toplumlara ve insanlığa büyük ölçüde fayda sağlayacaktır görüşü savunulmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin var olduğu toplumlarda, geleneksel olarak işbölümü temelli bir yaklaşım da kendiliğinden olagelmıştır. Bu geleneksel işbölümünde bazı işler ve sorumluluklar kadınlara yüklenmiş, diğerleri ise erkeklere tahsis edilmiştir.

4. Toplumsal Cinsiyet Adaleti (Gender Equity)

Türkçe’ de “Gender Equality” ve “Gender Equity” terimlerinin karşılığı “toplumsal cinsiyet eşitliği” olarak verirse de, “Gender Equity” dilimizde toplumsal cinsiyet adaleti anlamı taşımaktadır. Toplumsal cinsiyet adaleti, kaynakların, programların ve karar alma süreçlerinin hem kadınlara hem de erkeklere adil şekilde tahsis edilme sürecidir. Bu süreç herkesin faaliyetlere ve etkinliklere katılmaktan dolayı sosyal, psikolojik ve fiziksel faydalara ulaşabilmelerini sağlamaktadır. Buradan anlaşılması gereken, kadınların ve erkeklerin mutlaka aynı olanaklara erişimi değil, kadınlara ve kız çocuklarına ilgi alanları ve deneyimleri çerçevesinde geniş bir aktivite yelpazesi ve program seçenekleri sunulmasıdır.

Yılmaz’a göre toplumsal cinsiyet eşitliği ve toplumsal cinsiyet adaleti arasındaki farklılık şu şekilde belirtilmektedir (Yılmaz, 2015: 108):

“Toplumsal cinsiyet adaleti”, modernite tarafından belirlenen eşitliğin kadınlar arasındaki bir takım farklılıklarla ilgilenmemesi sebebiyle, tüm dünyada kadın hareketinin belli kesimlerine daha çok hitap eden bir kavramdır. Modern bir kavram olarak eşitlik, kadın ve erkeği birbirine eşitleyerek batı kültüründen beslenen standart, tek-tip kadın imajı oluşturmakta, “adalet” ise eşitliğin de içkin olduğu, hakkaniyet, denge ve kadınlar ve erkekler arasında daha ileri adil muamele ve sorumluluk anlayışını içeren bir üst kavrama işaret eder”.

Aynı eserinde Yılmaz daha yalın bir ifadeye indirgeyerek toplumsal cinsiyet adaletinin ailede başlaması gerektiğini, kadın erkek arasındaki ilişkilerde başlayan adil olma durumunun,

toplumsal hayatın dizayna da sirayet ederek, “hakkaniyetli, adaletli, ölçülü, dengeli ve insafli olma durumu” şeklinde ifade etmektedir.

5. İklim Adalet(sizli)ği Kapsamında Toplumsal Cinsiyet Tartışması

İnsan kaynaklı faaliyetlerin neden olduğu iklim değişikliği ya da günümüzdeki söylemiyle iklim krizi temelinde ekonomik ve siyasi sistemin adaletsizliğini ve eşitsizliğini barındırmaktadır. Gezegenimizin karşı karşıya bulunduğu iklim krizi, doğal kaynakların sorumsuzca kullanılması, dışsal maliyetlerin hesaba katılmaması, elde edilen kaynakların eşit paylaşılmaması ve karar alma mekanizmalarında dünyanın büyük çoğunluğunun dışlanması gibi nedenlerle bugünkü halini almıştır. Bununla birlikte önüne geçilemeyen iklim değişikliği sorunsalı ile var olan adaletsizliklere yenileri eklenmekte ve kent yoksulları, kadınlar, yaşlılar, çocuklar bu durumdan en çok etkilenen kesimi oluşturmaktadır. İklim krizine iklim adaleti yaklaşımı soruna daha bütüncül bir yaklaşımla bakarak, eşitsizliklere ve adaletsizliklere son vermeyi amaçlamaktadır. Merkezi olmayan, yerel odaklı ve katılımcı pratik anlayışlarının hakim olduğu çözümler etrafında şekillenen bir yapıya sahiptir (Uncu, 2019: 14).

İklim Adaleti kavramının zaman içerisinde nasıl şekillendiğine bakarsak, önemli bir gelişme olarak 2002 yılında, Johannesburg'ta Dünya Zirvesi için toplanan bir grubun oluşturduğu uluslararası bir koalisyonla iklim değişikliği gerçekliğini “görünür kılmak adına” bir dizi ilke yayınlanmış olduğunu görmekteyiz. Bali İklim Adaleti İlkeleri olarak anılan bu ilkelerde, iklim değişikliği insan hakları ve çevre adaleti perspektifinde yeniden tanımlanmıştır. İklim adaletinin 27 Bali İlkesi, çevresel değişim adaleti açısından iklim değişikliğini yeniden tanımlamakta ve 1991 yılında gerçekleşen “Renkli Tenli Halklar Çevresel Liderlik Zirvesi”nde kabul edilen 17 çevre adalet ilkesi şablonunu kullanmaktadır. Bali İlkeleri, cinsiyet, yaş, zenginlik, sağlık ve yerellik kategorilerini ele almaktadır. Söz konusu ilkeler enerji ve gıda üretiminin sürdürülebilir olması için; demokratik karar verme, toplumsal cinsiyet adaleti ve dünyadaki savunmasız gruplar üzerinde iklim değişikliğinin etkilerini azaltılması ya da en aza indirilmesi için iklim değişikliğine uyum adına destek içeren ekonomik tazminatları içermektedir (Bali Principles of Climate Justice, 2002).

Belgenin giriş bölümünde, iklim değişikliğinin etkilerinin küçük ada devletleri, kadınlar, gençler, kıyı halkları, yerel topluluklar, yerli halklar, balıkçı, yoksul insanlar ve yaşlılar tarafından orantısız bir şekilde hissedildiğine vurgu yapılmıştır. Giriş ilkeleri arasında toprak ananın kutsallığı, ekolojik bütünlüğü ve tüm türlerin karşılıklı bağımlılığını onaylayan ifadeler de bulunmaktadır. Sıralanan ilkeler arasında kadınlar ve iklim değişikliği bağlantısı da kurulmaktadır. Bu bağlantı, iklim adaletinin, yoksul, kadın, kırsal ve yerli halklar da dahil

olmak üzere herkesin ekonomik ve sürdürülebilir enerjiye erişim hakkının olduğunu doğrulandığı maddede yer almaktadır. Aynı zamanda, ilke 22’de iklim adaletinin kadın haklarına hitap eden çözümlere yer vermesi gerektiğinin altı çizilmektedir (Bali Principles of Climate Justice, 2002). 18. İlkede yer alan “iklim adaleti, geçim kaynakları ve kültürleri doğal kaynaklara dayalı olan toplulukların haklarını korumak adına bu kaynakların sürdürülebilir şekilde yönetilmesi için doğanın ve kaynakların metalaştırılmasına karşıdır” ifadesi, aslında bir nevi kadın bedeninin ve hayvanların da metalaştırılmasına karşı çıkılması gerektiğini ortaya çıkarmaktadır. Daha kapsayıcı bir iklim adaleti olması açısından, post- hümanist bakış açısıyla olaya yaklaşılmalı, queer ve feminist adalet perspektifi dahil edilmelidir.

İklim değişikliğine adalet temelinde yaklaşılması sırasında “toplumsal cinsiyet” bakış açısının dahil edilmesi konusunda başarılı bir grafik gözlenmemektedir. Özellikle erkeklerin sayıca egemen olduğu müzakerelerde ön plana çıkmayan bir kavram olmasına karşın kadınların çalıştıkları örgütler ve var oldukları platformlarda sıklıkla dile getirilmektedir (Turhan, Gündoğan, Aydın ve Berke, 2017: 32). Bunlardan bir tanesi olan “İklim Adaleti için Kadınlar Ağı” (The Network Gender Climate Justice) 2003 yılında Milano’da gerçekleşen 9. Taraflar toplantısı sırasında şekillenmeye başlamıştır. Başlangıçta gayri resmi toplantılar şeklinde gerçekleşen görüşmelerde iklim değişikliği politikalarında “toplumsal cinsiyet” in entegre edilmesinin daha fazla dikkate değer bir konu olduğunun üzerinde durulmuştur. Ancak, bu konuda başarı sağlanabilmesi için daha fazla işbirliğine ve ortaklığa ihtiyaç duyulması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Atılan bu adımla birlikte, düzenli olarak gerçekleşen taraflar konferansında cinsiyet ve iklim değişikliği konularında bir hareket gözlenmiştir. İklim adaleti isteğinin “İklim Adaleti, Şimdi!” sloganıyla en belirgin şekilde hissedildiği toplantı olan 13. Taraflar konferansı, toplumsal cinsiyet perspektifi altında özellikle kadınların iklim değişikliği müzakerelerinde öncelikli konular olarak belirlenmesini beraberinde getirmiştir. Bu süreç, toplumsal farkındalıkla karşılık bulmuş toplumsal cinsiyet adaletine bağlılık önemli bir ilgiyle karşılanmıştır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP/ United Nations Development Program) tarafından düzenlenen ve Bali’de gerçekleşen 13. Taraflar konferansı toplumsal cinsiyet perspektifi sunması ve iklim değişikliği ile mücadelede toplumsal cinsiyeti odak noktası alması açısından çok önemli bir adımdır. Aynı zamanda, bu konferansta talepler ilk kez “Toplumsal Cinsiyet ve İklim” altında dile getirilmiş, “Toplumsal Cinsiyetin İklim Politikasına Entegrasyonu” başlıklı bir üst düzey etkinlik gerçekleştirilmiştir. Bu durum, iklim sürecinde kadın ve cinsiyet açısından bir kırılma noktası niteliğinde sayılabilmektedir.

İklim değişikliğinin cinsiyet boyutu ve bununla birlikte iklim adaleti vurgulanması gereken noktalardır. İklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin kadınlar ve erkekler açısından farklı olduğu ve yoksulluk hali söz konusu olduğunda daha büyük yük olması muhtemeldir. Cinsiyet eşitliğinin olmadığı durumlarda iklim adaletinden de söz etmek mümkün olmadığı için kavramın iklim adaleti yerine iklim adaletsizliği olarak kullanılması daha yerinde bir ifade olacaktır.

İklim değişikliği kaynaklı meydana gelen doğal afetlerin sonucunda ortaya çıkan tablo iklim adaletsizliğini en açık şekilde yansıtmaktadır. Kadınların ve annelerin ölümü, bebek ölümlerinde artışa, kızların erken evlendirilmesine, kız çocuklarının eğitimden yoksun kalmasına, cinsel saldırılara, kadın ticaretine ve çocuk fuhuşuna yol açmaktadır. Bu ve bunun gibi sorunlar sadece gelişmekte olan ülkelerdeki kadınların değil, endüstrileşmiş ülkelerin en yoksul kesiminde yaşayan kadınların da başına gelmektedir.

2003 yılında Avrupa ısı dalgası sırasında ya da ABD’de meydana gelen Katrina Kasırgası sırasında Afro-Amerikan kadınlar hayatta kalmak için çok zorlu engellerle karşı karşıya kalmışlardır. İklim değişikliği felaketinden sonra ölen kadınların sayısı erkeklere göre bir hayli fazla olarak kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra hayatta kalmayı başaran kadınlar felaket sonrasında cinsel saldırılara uğramışlar ve onlarca kadının tecavüze uğradığı rapor edilmiştir. Fırtınadan önce felaket bilgisine ulaşma olasılığı olan kesim New Orleans’tan arabalarıyla ayrılma imkanına sahip olmuşlardır. Buna karşın, bu bilgiye erişemeyen yoksul kesimdeki insanlar bölgeden hareket edebilme kabiliyeti açısından dezavantajlı duruma düşmüşlerdir. Bunun yanı sıra tüm Amerikalılar arasında araba sahibi olmayan, ehliyeti olmayan hatta ve hatta herhangi bir araca erişim hakkı bile olmayan kesimi Afro-Amerikan kadınların oluşturduğu tespit edilmiştir (Seager, 2006: 2). Bu durum bize cinsiyetin, ırkın ve ideolojilerin yoksulluk ekseninde nasıl birleştiğini gösteren bir örnek niteliğindedir.

İklim adaletsizliği sorununa en üst uluslararası tartışmalarda bile toplumsal cinsiyetin içine entegre edilmediği bir “insan krizi” bakış açısıyla yaklaşılmaktadır. Burada “insan” olarak “herkes” nitelendirilmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı verilere dayanmayan analizler ise iklim değişikliği sorunlarının çözümünde çok önemli olan noktaların ve perspektiflerin dışlanmasına neden olmaktadır. Kadınların ve kız çocuklarının göz ardı edildiği iklim değişikliği tartışmalarında, LGBTQ sorunları neredeyse hiç yer almamakta sadece birkaç olayda elde edilen veriler durumu anlaşılır kılmaktadır. Örneğin, Katrina Kasırgası’nda zarar gören kadın ve kız çocuklarının dışında gay, lezbiyen, biseksüel, transseksüel ve queer kişilere yönelik saldırıların da bir hayli fazla olduğu raporlara yansıtılmıştır. 2003 yılında, New Orleans’ta LGBTQ insanlar tarafından kutlanan “Southern Decadence” festivalinden birkaç

gün sonra aynı bölgede gerçekleşen Katrina Kasırgası'nın "Tanrı'nın gazabına bir örnek olduğu" homofobi sahibi kişiler tarafından dile getirilmiştir. Fırtına sonrası altyapı çöküşü ile sonuçlanan Katrina Kasırgası'nda eşcinselliğin günahı ile New Orleans'taki yıkım arasında bağlantı kurulmuş, kasırganın ardından herhangi bir yasal dayanağın koruyamadığı LGBTQ bireyler cinsel taciz, ayrımcılık ve şiddete maruz kalmışlardır (Gaard, 2015: 24).

Sonuç

Sonuç olarak, iklim değişikliği gelişmekte olan ülkeleri ve gelişmiş ülkeleri, kadınları, erkekleri ve LGBTQ bireyleri eşit şekilde etkileyen bir kriz değildir. İklim adaletini sağlamak bu orantısızlığı bir nebze olsun azaltmak adına elzemdir. Sosyal adalet, kalkınma adaleti ve çevresel adalet bileşenleri çerçevesinde oluşturulan bir iklim adaletinin toplumsal cinsiyet perspektifinden yoksun olmaması gerektiği söylemi gittikçe önem kazanmaktadır.

Toplumsal cinsiyet nezdinde iklim adaletinin başlangıç noktası kadınların ve LGBTQ bireylerin mağdur ya da savunmasız kesim olmaktan çıkarılıp, olayın öznesi haline getirilmeleridir. Tüm bunların ışığında, toplumsal cinsiyet analizleri doğru bir şekilde yapıp, iklim politikaları analiz edilip, doğru uygulamaların yapılmasıyla birlikte iklim adaletinin sağlanmasında başarılı bir başlangıç yapılabilir.

Kaynakça

Bali Principles of Climate Justice, (2002), International Climate Justice Network.

Beer, C. T., (2014), Climate Justice, the Global South, and Policy Preferences of Kenyan Environmental NGO, The Global South, Vol. 8, No. 2, The Global South and/in the Global North: Interdisciplinary Investigations (Fall 2014), s: 84-100, Indiana University Press, <https://www.jstor.org/stable/pdf/10.2979/globalsouth.8.2.84.pdf>, (18.02.2019).

Dawson, A., (2009), Climate Justice: The Emerging Movement Against Green Capitalism, The Graduate Center City University of New York.

De Beauvoir, S., (1993), KADIN "İkinci Cins I" Genç Kızlık Çağı, 7. Basım, Payel Yayınları, İstanbul.

Değirmenci,E., (2010), Kadınlar Ekolojik Dönüşümde, İstanbul: Yeni İnsan Yayınları.

Dryzek, J. S., Norgaard, R. B., Schlosberg, D., (2011), Climate Change and Society: Approaches and Responses, The Oxford Handbook of Climate Change and Society, Oxford Handbooks Online, <http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199566600.001.0001/oxfordhb-9780199566600-e-1?print=pdf>, (14.07.2019).

Durudoğan, H., (2011), Judith Butler ve Queer Etiği, Cogito: Cinsel Yönelimler ve Queer Kuram, no:65-66, s: 87-99.

First National People of Color Environmental Leadership Summit, (1999), The Principles of Environmental Justice, Washington, DC.

Gaard, G., (2015), Ecofeminism and Climate Change, Women's Studies International Forum, (49): 23-33, USA.

Harari, Y. N., (2015), Hayvanlardan Tanrılara: Sapiens, İstanbul: Kolektif Kitap.

IIED (International Institute for Environment and Development), (2013), Climate Justice and International Development: Policy and Programming, <https://pubs.iied.org/pdfs/17170IIED.pdf>, (17.08.2019).

Rawls, J., (1999), A Theory of Justice, Revised Edition, Harvard University Press, USA.

Savran, A. G., (2004), Beden Emek Tarih, Diyalektik Bir Feminizm İçin, İstanbul: Kanat Yayınları.

Saygılıgil, F., (2016), Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları, İstanbul: Dipnot Yayınları.

Schlosberg, D., Collins, L. B. (2014). From Environmental To Climate Justice: Climate Change And The Discourse Of Environmental Justice. Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change, 5(3), 359–374, <https://doi.org/10.1002/WCC.275>, (14.07.2018).

Seager, J., (2006), Noticing Gender (or not) in Disasters, GEOFORUM., 37:(2006), 2–3, <https://environment170.files.wordpress.com/2008/12/gendisas-jonise-katrina.pdf>, (08.06.2018).

Second National People of Color Environmental Leadership Summit - Summit II, (2002), Ten Actions of Climate Justice Policies, Environmental Justice and Climate Change Initiative, Summit II National Office, Washington, DC.

Talu, N., (2017), İklim Değişikliği ve Toplumsal Cinsiyet politika Belirleme Süreçleri, Yasama Dergisi, Yasama Derneği, Dünya Kadınlar Günü Özel Sayısı-III, s: 68-87, http://www.yasader.org/web/yasama_dergisi/2016/sayi33/sayi33_68-87.pdf, (26.08.2019).

TODAP (Toplumsal Dayanışma için Psikologlar Derneği), (2017), Psikologlar İçin LGBTİ'lerle (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans, İnterseks) Çalışma Kılavuzu, İstanbul, http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/p/s/psikologlar_icin_lgbtilerle_calisma_kilavuzu_to_dap.pdf, (02.04.2018).

Turhan, E., Gündoğan, A. E., Aydın C. İ., Berke M. Ö., (2017), İklim Adaleti Mücadelesi için 10 Durak, Ekoloji Kolektifi, Ankara.

Uncu, B. A., (2019), İklim İçin Kentler Yerel Yönetimlerde İklim Eylem Planı, 350 Türkiye, https://world.350.org/iklimicin Kentler/files/2019/05/350_booklet_2.pdf, (05.03.2019).

UNEP (United Nations Environment Programme), (2016), Gender Equality and Environment: A Guide to UNEP'S Work, https://www.unpei.org/sites/default/files/Gender_equality_and_the_environment_Guide_to_UNEPs_work-2016.pdf, (05.02.2017).

Wright, N. J., (2011), Christianity And Environmental Justice, CrossCurrents, Vol. 61, No. 2, Trees, Forests, Animals, Outlaws And Other Topics Theology Rarely Touches (June 2011), s.: 161-190, https://www.jstor.org/stable/24461938?seq=6#page_scan_tab_contents, (15.03.2019).

Yılmaz, E., S., (2015), Kadın Hareketinde Yeni Bir İvme: Toplumsal Cinsiyet Adaleti, Turkish Policy Quarterly, ss. 107-115, <http://turkishpolicy.com/Files/ArticlePDF/a-new-momentum-gender-justice-in-the-womens-movement-winter-2015-tr.pdf>, (02.05.2019).

GENDER DISCUSSION ON CLIMATE JUSTICE

Abstract

The accepted view in recent years, climate change is and its problems cannot be solved assuming that it is only as a technical and environmental problem. One of the methods to combat climate crisis can be considered as the inclusion of necessary elements in the development models when the other is the provision of social justice (Talu, 2017: 69). This perspective has led to the shift of the trend towards the concept of climate justice. Climate justice deals with the distribution of resources between developing and developed countries as well as relationships between women, men, LGBTQ.

The aim of this study is to explain why climate justice is significant in terms of gender justice in the discourse of climate crisis which has been replaced by climate change. The study was formed within the scope of the evaluation of international climate change policies from a gender perspective on the basis of climate injustice. The lack of gender-based data and the lack of studies on addressing the concept of climate justice have led some limitations on this study. As a result, the need to find a gender sensitive response to climate in justice has been tried to be put forward along with this study.

Keywords: Environmental Justice, Climate Justice, Gender Equality